

УДК 343.13

12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність;

Серебрянський П.В.,

аспірант кафедри галузевого права юридичного факультету

(Херсонський державний університет)

Підстави застосування заходів безпеки до осіб, які беруть участь у кримінальному процесі

З метою досягнення цілей кримінального провадження, які визначено у ст.2 Кримінального процесуального кодексу України (надалі - КПК України), потрібно не лише виявляти осіб, винних у вчиненні злочинів, притягувати їх до кримінальної відповідальності, піддавати покаранню, а й створювати безпечні умови для осіб, які сприяють та відправляють правосуддя, зокрема: для свідків, потерпілих, слідчих, прокурорів, суддів, експертів, спеціалістів та інших учасників кримінального процесу від будь-яких посягань на їх життя, здоров'я, майно чи близьких родичів [2, с. 3].

Вивченню питань забезпечення належної безпеки учасників кримінального процесу приділяють увагу такі вчені, як О.О. Гриньків, О.М. Дроздов, М.І. Костін, М.В. Куркін, Т.В. Пацалова та ін.

Вчинення будь-якого заходу для забезпечення безпеки учасників кримінального процесу пов'язане із суворим дотриманням певних правил, які встановлюють порядок для його застосування, до яких необхідно віднести підстави.

Підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сім'ї та близьких родичів є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну (ч.1 ст.20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві») [3, с. 16].

Отже, тільки в разі існування реальних умов, які законодавцем визначено як підстави, визначені державні органи та їх спеціальні підрозділи виконують роботу пов'язану із забезпеченням безпеки учасників кримінального процесу. Під ними необхідно розуміти фактичні дані, які є достатніми для того, щоб допускати можливе вчинення небезпечних протиправних діянь стосовно осіб, які є учасниками кримінального процесу. Тому підставою вжиття заходів безпеки щодо вказаних осіб є здійснення протизаконного впливу на них. Разом з цим, законом не вимагається достовірне знання про існування загрози чи заподіяння шкоди названим суб'єктам [7, с. 146].

На практиці досить часто виникають випадки, коли бажання помститися, фізичний чи психічний вплив не пов'язаний із зовнішнім чи матеріальним проявом та існує тільки у свідомості особи, яка вчинила кримінально-каране діяння, чи її співучасників. Зокрема, на думку Л.В. Брусніцина, слід розглядати як підставу щодо вжиття заходів безпеки не лише вчинення заборонених кримінальним законом діянь відносно останньої, але й інші дії, якщо їх здійснюють з метою примусити цю особу відмовитися від наміру сприяти кримінальному судочинству, припинити таке сприяння або задля помсти за вже здійснене нею сприяння [6, с. 32-42]. Доцільно було б опрацювати вказану точку зору та розглянути можливість закріплення її у національному законодавстві, зокрема доповнити ч.1 ст.20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» наступного змісту: «будь-які діяння спрямовані на примус особи до відмови від участі у кримінальному процесі або через можливу помсту за раніше вчинене сприяння».

Аналізуючи положення національного законодавства виникає необхідність у більш детальному опрацюванні та визначенні поняття «реальна загроза», яка є підставою для вжиття заходів безпеки щодо учасників кримінального процесу, оскільки далеко не в кожному випадку відсутність реальної загрози свідчить про відсутність небезпеки. Так, поняття «реальна загроза» тягне за собою настання певних матеріальних наслідків для осіб, однак зазначена характеристика підстав для застосування заходів безпеки відкидає превентивний характер вказаної категорії, а саме коли для впливу на учасників процесу застосовуються різні види

психологічного впливу, які можуть проявлятися у прихованому вигляді: систематичне переслідування особи, залишення біля дверей квартир або будинків трупів тварин чи малюнків такого змісту тощо [6, с. 23-28]. Зазначені види впливу не носять за собою реальної загрози для життя, здоров'я, житла чи майна особи, але направлені для досягнення бажаної мети – примусити особу відмовитись від участі у кримінальному процесі. Крім того, заходи безпеки повинні застосовуватися як при наявності реальної загрози, так і для попередження виникнення такої загрози.

Тому, з метою попередження будь-яких негативних наслідків в разі наявності таких форм погроз, законодавцеві доцільно передбачити у ст.20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» таку підставу для вжиття заходів безпеки, яка б носила превентивний характер.

Досить багато питань на практиці пов'язано із використанням матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які слугують підставами для застосування заходів безпеки щодо учасників кримінального процесу, членів їх сімей та близьких родичів через недосконале законодавче регулювання вказаного питання. Так, законодавець, передбачивши у ч.2 ст.3 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» та ст.14 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» вичерпний перелік суб'єктів, які вправі прийняти рішення про застосування заходів забезпечення безпеки щодо учасників кримінального процесу, при цьому, однозначно і чітко не визначає підстави їх застосування [4, с. 11].

Разом з цим, у чинному КПК України підстави для застосування заходів забезпечення безпеки щодо учасників кримінального процесу, членів їх сімей та близьких родичів взагалі не врегульовано. Зокрема, законодавець обмежується визначенням у окремих статтях КПК України, а саме ст.ст.42, 56, 64¹, 66, 68, 69, 71, 72¹ право учасників кримінального процесу заявляти клопотання про забезпечення безпеки щодо себе, членів своїх сімей, близьких родичів, майна, житла тощо [2, с. 27-45].

Таким чином, внаслідок різного тлумачення підстав для вжиття заходів безпеки щодо учасників кримінального процесу, членів їх сімей та близьких

родичів у вищенаведених нормативно-правових актах, як слушно зазначає М.А. Погорецький, на практиці виникає питання: чи передбачає КПК України на відміну від Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» застосування заходів забезпечення безпеки щодо учасників кримінального процесу через таку підставу, як отримання оперативно-розшукової інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, зазначених у ст.ст.42, 56, 64¹, 66, 68, 69, 71, 72¹ КПК України, і чи може бути підставою для застосування заходів забезпечення безпеки щодо вказаних осіб отримання уповноваженими на те посадовими особами, які здійснюють кримінальне провадження, оперативно-розшукової інформації та матеріалів оперативно-розшукової діяльності, враховуючи те, що це – різні поняття [8, с. 86-93].

Аналізуючи викладене, слід зазначити, що підстави застосування заходів безпеки до учасників кримінального процесу є первинним елементом початку дії всього інституту заходів безпеки в кримінальному процесі. Оскільки, лише за наявності визначених у законах підстав, уповноважені на те посадові особи – слідчі, прокурори, слідчі судді, суди вправі порушувати питання про застосування заходів безпеки, тим самим починаючи дію суспільних відносин цього інституту.

З метою усунення колізій в регулюванні питань щодо підстав застосування заходів безпеки, які наявні у законах України, потрібно доповнити КПК України окремою статтею, де чітко визначити підстави для вжиття заходів безпеки.

Окремим пунктом передбачити як підставу застосування заходів безпеки - наявність оперативно-розшукової інформації чи матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які свідчать про загрозу здоров'ю, життю, житлу чи майну особам, які беруть участь у кримінальному процесі, їх близьким родичам.

Крім того, враховуючи, що форми погроз, помсти, залякування носять як відкритий, так і прихований характер, можуть проявлятися через тривалий час, наприклад: після закінчення кримінального процесу, доцільно передбачити як підставу для вжиття заходів безпеки не лише дані, які свідчать про реальність погрози, а й носять превентивний характер з метою упередження будь-яких

протиправних дій, спрямованих на спричинення шкоди особі, яка брала участь у кримінальному процесі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР. – 5-6 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2014 №4651-VI.
3. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 №3782-XII.
4. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 №3781-XII.
5. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 №2135-XII.
6. Брусніцин Л.В. Проблеми формування законодавства про захист осіб, які сприяють кримінальному правосуддю. / Держава і право. – 2004. №2. – 32-40 с.
7. Гриньків О.О. Заходи забезпечення безпеки у кримінальному судочинстві: [монографія] / А.О. Ляш – Тернопіль: Астон, 2012. – 146 с.
8. Погорецький М.А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності // Вісник прокуратури. 2007. №2(68). 86–93 с.